

*Kié a föld, hogy baglyok és vakondok,
és sasok, de még csúszómászó férgek,
egymást befalazó szapora bolondok
túrják és törik, használják a kérget?*

*Hogy földevők fejében öntudattá,
Bach-dallamokká finomult ki lisztje,
Dantékat tesznek előbb űzött vaddá,
majd azt vitatják, hogy kié a Lisztje!*

*Kit felnégyeltek, kit miként Homéroszt
hét hangyaboly szeretné csak magának.
S a föld csak ontja: balgát ont és héroszt,
ha egyszer Ádámot talált magának.*

*A többit maga végzi el a Bábel:
a szétszóratást s összetrombitálást.
Egymást tapossa bőszen Káin s Ábel,
és őt, a földet, mely nem foglal állást,*

*nem „szeret – nem szeret”, csak enged élni,
nem ellensége s nem is édesatyja
e nyüzsgésnek; hogy mitől kéne félni
a Bastille nem, csak Pompeji mutatja.*

Sziszifusz optimizmusa

Egyik megközelítésben például így áll: a megbékélés esélyeit még a pápua etika is ismeri, elismeri és bekalkulálja. Ennek ellenére a törzsi fázistól a nemzetkutató fázisig egyre világosabb, hogy nagyon kevés kiút, egerút, még igazi tévút is kevés maradt. Azon egyszerű oknál fogva, hogy valamennyi oldalon a tiszták és naivak is belekeveredtek. Csúnyább, de pontosabb: bele vannak keverve. Mindjárt az elején leszögezhető, hogy ha nem őrjöngeni, hanem tisztázni kell, akkor viszont a tiszták és naivak oldaláról mutatkozik, jelentkezik erre hajlandóság. Elégé *egyoldalú*. Gáll Ernő tudós, tehát a tiszták és naivak, nem az obergruppenkomisszárok oldalán áll. Ő az „egyoldalón” állva próbálja meg a sziszifuszi mutatványt: tisztázni, megfogalmazni, felmutatni, érvelni abban az ügyben, mely elmérgesedése óta teoretikus megoldást ismer ugyan, de nem él vele. Csak bunkóval, gumibottal, szuronnal és egyéb kattogással.

Másik megközelítésben egyszerűen bevalljuk: mennyire örülni kell legújabb könyvének (*A nacionalizmus színeváltozásai*, Literátor Könyvkiadó, Nagyvárad, 1994.). Még akkor is, ha továbbra is nagyon sokáig az egyoldalú tárgyalókészség hátrányai miatt feszengve kell ott ülni az aulában, mikor kedvelt professzorunk, Erdély egyik szolgálatos lelkiismerete, aki a humanizmus viszontagsági könyvét is kiállította, s egy-

általán: a *ceterum censeo* monotóniájával és következetességével adja elő jó régen ezt az aktuális, de *nemszeretem* kortünettant, most is nyílt színen vállalkozik a beletenyelésre.

Harmadik megközelítésben azt kell talán megvizsgálni, hogy valóban beletenyel-e Gáll Ernő? Mert a *feledtetőn* és *fájdalomcsillapítón* kívül nincs kiút? A „dixi et salvavi animam meam” is tisztos és jogos megoldás, elfogadott kiút. De Gáll Ernő egész hozzáállásából, a hozzá hasonlók, vele együtt gondolkodók komótos és határozott berendezkedéséből az egyoldalú, a pápua primitívia türelméig is visszavonuló tárgyalókészségre – valami többre lehet számítani és következtetni. Ha ennyi tombolás után ennyi tolerancia (is) maradt bennünk, emberekben, akkor érzésem szerint ez a fő, a legfontosabb, ez számít. Felmondható a kádesi, az isszoszi, a thermopülai csata óta valamennyi ütközet, és komputerekkel a jövő világtörténelmének fehér foltjára kiszámíthatók, bejelölhetők bizonyára az eljövendő Valmyk, Mohácsok, Gettysburgok és Sztalingrádok, melyek még hátravannak, hogy gyászba borítsanak nemzeteket, népeket, korokat és családokat; az emberiség (s a nemzetek, kultúrák, nyelvek) sorsát nem azok, hanem ez, az *erről* való tudásunk és hitünk fogja meghatározni ügyis.

Gáll Ernő könyvében egész plejádiát vonultatja fel és idézi meg azoknak, akik nem hódolnak be az üres kozmopolitizmusnak, tehát a *nacionalizmus* (körtani) elemzése nem egyenlő *annak* tagadásával. Azokra hivatkozik, szövegének egész szövete rájuk épül, akik bíznak egy olyan világ eljövételében, melynek részei *különböznek* továbbra is, kulturális identitásukat sem adják fel, mégsem esnek áldozatul sem egymásnak, sem valami „egésznek”.

Hivatkozik arra a tájainkról elszármazott kutatóra, aki egyenesen egy „társadalmi elmekörtán” kidolgozását szorgalmazta a rasszizmus, a gyűlölködés, a diszkrimináció problémáinak kezelésére; ám egy percig sem téveszti szem elől a *színeváltozást*, a nacionalizmus minimum kétféleségét. Hiszen egyik értéket hordoz, másik értéket romboló, és ugyanarról a szőlőtőkéről szüretelhetők.

„A római városkapura, bejáratokra kifüggesztett kétarcú Janus-fejek egyszerre tekintettek előre és hátra...” (Jakabovits Márta fedőlapterve főmotívummá emeli ezt a vizsgálandó, mindig lelkiismeretesen mérlegelendő kettősségét a nemzeti érzés valamennyi vonatkozásának, forrásának és következményének.) „Tiszteletben kell tartanunk e követelményeket különösen akkor, amikor a többségi s a kisebbségi, a támadó s a védekező nacionalizmusok közötti különbségeket, az őket elválasztó határvonalakat vizsgáljuk. Ne tévesszük soha szem elől, hogy az ilyen elemzésekből, a belőlük leszűrött következtetésekből rendszerint gyakorlati konzekvenciák származnak. Éppen ezért a tévedéseknek, az elfogult szentenciáknak nagy ára lehet” – szögezi le *A XX. század küszöbén* című tanulmány *Kettős nézetben* alcímet viselő fontos részletében. Ehhez következetesen ragaszkodik, visszatér majdnem minden írásában, mondván máshol például, hogy „Póteuszi jellegüknél csak ellentmondásosságuk nagyobb”. S ez ennek a tanulmányok nem laza, hanem kemény láncolatából összeálló könyvnek, az egész Gáll Ernő-i mondanivaló hitelének a kulcsa: a *gyilkos* és az *éltető* megkülönböztethetőségének feltárása bár „a művelt fők”, az efféle olvasók, ezen eltöprengők előtt. A profeszszori szint s az a szintézis, az a széles kör, ahonnan érvei és levezetései alátámasztására a kérdéskörrel foglalkozókat megidézi, világszínvonalat jelent a dokumentáltságban s a felelősségérzetben egyaránt. Miközben az bizonyul fontosabbnak, hogy nem nevek, tekintélyek, sokszor sokunk számára itt először hallott s meg is jegyzett nézetek hordozói alkotják a tablót, hanem hogy maguk az érvek, levezetések, nézetek bámulatos egymást folytatásban, összefonódásban, belesimulásban alkotják a szerző jól ismert vi-

lágos diszkusszióját. Ennek a vad és szürke, egyszerre vérszagú és könyvtár- meg papír-ízű témának e könyvet kitevő izgalmas olvasmányát. A *dixi et salvavi animam meam*on túl ez az, ami ezúttal is sikerült. Ez az, amitől a recenzens nyugodtan elvetheti az ilyenkor magától kínálkozó udvarias szentenciát, miszerint G. E. „munkátskája” a szakemberekhez szól, ám az érdeklődők szélesebb rétegei is haszonnal forgathatják. Inkább annak elégiája legyinti meg az embert, hogy a kásahegybe megint visszahordhat a kor könyves hét törpéje valamit, amit közelről aligha szívlelnek meg mások, mint akik eleve egyetértenek; utólag pedig fennköltlen idézni lehet belőle is, aki ezeregyedszer figyelmeztet, hogy „A történelem nem szűkölködik olyan helyzetekben, amelyekben a védekezés etnocentrikus betokosodást, elvakult szenvedélyeket vált ki, az egykor elnyomott pedig elnyomóvá alakul át. Éppen ezért az elméleti általánosítás feltételei közé tartozik az is, hogy a szakember ne váljék »helyzettudatának« foglyává, és – a kutatás etikájából is következően – álljon ellen az egyoldalú megközelítések kísértésének.” Meg hogy „A nacionalizmus tanulmányozása csak a szakmaköziség regisztereiben lehet termékeny és eredményes”.

Vannak-e még játékszabályok, s ha igen, milyen határa, hatalma van, hogyan szólítja meg őket vagy lövet rájuk ez az elemi érzés, melynek lebecsülése, feloldódásának jósolgatása mint buta premissza olyan sokba került a most záruló század testének-lelkének? „Tudjuk, különböző forgatókönyvek lehetségesek, s a politológusok kedvelt foglalatosságai közé tartozik a riasztóbbnál riasztóbb szcenáriók felvázolása” – mondja Gáll Ernő. Kimeríthetetlenül gondolatébresztő szövege, melyet ezer ponton horgonyoz le az önmegnyugtatás, az indokolatlan, a könnyelmű derűlátás ellen olyan fontos figyelmeztetésekkel és súlyos árnyalatokkal, mint az a habermas-i tétel, miszerint a *legitimációs válsághoz* tartozik, hogy a hagyományos ideológiai eszközök elvesztették hatályukat –, mégis összhatásában felemelő, optimista könyvvel gazdagított, ajándékozott meg, itt az újabb ezredfordulón, ahol a nylonzokni viselői a lelkibocskor bűzét árasztják még kifinomult civilizációkra is, hogy az emberrel ellenállhatatlanul incselkedik a „mi lett volna, ha” ördöge. Mi lett volna, ha az Európa születésébe implikált törzsek, gepidák, frankok, vikingek kaphattak volna ezen a szinten elemzést? Avagy ennyre reménytelen lenne ma is?